

Steun in netwerkverband

Onderzoek naar steun aan studenten die deelnemen aan het Begeleid Leren-programma in Rotterdam.

Henny Oosterbaan & Lies Korevaar

Hulp en steun spelen naast vaardigheden een belangrijke rol in het slagen van rehabilitatieprogramma's. Er is echter nog weinig bekend over wie er zoal steun bieden en wat de aard en de kwaliteit van de geboden steun is. In een onderzoek naar het Begeleid Leren-programma te Rotterdam is onderzocht welke hulp en steun relevante anderen hebben gegeven aan enkele aan het programma deelnemende studenten. Geïnterviewd zijn mensen uit de persoonlijke omgeving van de deelnemers zoals familieleden en partners, GGZ-hulpverleners, docenten van school, begeleiders vanuit het programma en jobcoaches. De deelnemende studenten bepaalden wie er geïnterviewd mochten worden. De studenten zelf zijn eveneens geïnterviewd. De geboden ondersteuning wordt in dit hoofdstuk echter voornamelijk beschreven vanuit het perspectief van de steunverleners¹.

Inleiding

Hoewel de behoefte eraan voor iedereen verschilt, zijn hulp en steun belangrijke elementen in het leven. Zeker voor kwetsbare groepen zoals mensen met langdurige psychiatrische problematiek. Sinds ernaar gestreefd wordt om psychiatrische opnames zoveel mogelijk te verkorten of zelfs te voorkomen, neemt het belang van ondersteuning in de dagelijkse situatie toe. Er wordt momenteel veel nagedacht over manieren om die steun op een zo goed mogelijke manier te organiseren. Bijvoorbeeld in steunende systemen waarin zowel voor professionele hulpverleners als voor informele steunverleners zoals familieleden een taak is weggelegd.² Hoe die samenwerking in de praktijk vorm moet krijgen, en wat ieders rol in het geheel is, is nog niet duidelijk. In de zorg om de cliënt hebben hulpverleners soms andere ideeën en belangen dan familieleden. De relatie tussen hulpverleners en familieleden is soms een wat ongemakkelijke.³

In rehabilitatieprogramma's speelt steun, evenals het aanleren van vaardigheden, een belangrijke rol in het bereiken van doelen. Een betrekkelijk nieuw ontwikkeld rehabilitatiegebied is het onderwijs. Om aan een groeiende behoefte te voldoen is in 1999 aan het ROC Zadkine in Rotterdam het Begeleid Leren-programma van start gegaan. In dit programma worden mensen met psychiatrische problematiek ondersteund bij het (weer gaan) volgen van een reguliere opleiding.⁴ Hierbij wordt erkend dat naast programmatische steun ook andere vormen van ondersteuning van belang zijn bij het behouden van de gekozen opleiding.⁵

Hoewel steeds duidelijker wordt dat de inbreng van familie zeker zo belangrijk is als ondersteuning door professionele hulpverleners, ontbreekt het aan onderzoek naar hoe de steun in de netwerken rond cliënten eruit ziet.⁶ In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van een onderzoek waarin is nagegaan welke hulp en steun relevante anderen hebben gegeven aan studenten met een psychiatrische achtergrond die een reguliere opleiding volgen. Het gaat

¹ Naast het hier gepresenteerde onderzoek naar de geboden hulp en ondersteuning door relevante anderen is er ook een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de resultaten van en ervaringen met het Begeleid Leren-programma op deelnemersniveau (Korevaar, 2005).

² Zie Van Weeghel en Dröes, 1999; Van Weeghel, 2005; Dröes, 2005

³ Zie bijv. Geelen et al., 2004

⁴ Zie voor meer informatie en literatuur over Begeleid Leren: Unger et al., 1991; Mowbray et al., 1993; Korevaar, 2005.

⁵ Zie Mowbray et al., 1993; Collins et al., 2000

⁶ Zie Shankar & Collyer, 2002

om een explorierend en beschrijvend onderzoek met de volgende vragen: Wie bieden welke hulp en steun? Welke mogelijkheden zijn er en waar liggen de grenzen en beperkingen? In hoeverre is er sprake van een gecoördineerd aanbod aan ondersteuning en begeleiding? Centraal in dit onderzoek staat het perspectief van de steunverleners.

Interviews met steunverleners

In het onderzoek zijn vijf deelnemers aan het programma gedurende hun opleiding intensief gevolgd. Behalve gesprekken met henzelf zijn gesprekken gevoerd met mensen van wie zij gedurende hun studie ondersteuning hebben gekregen. Eerst is geïnventariseerd van wie deze studenten ondersteuning hebben gehad. Het ging daarbij om mensen met uiteenlopende rollen: mensen uit de dagelijkse, persoonlijke omgeving zoals familie en partners; GGZ-hulpverleners; docenten van school; begeleiders vanuit het Begeleid Leren-programma en eventuele andere relevante steunverleners. Per deelnemer is vervolgens vanuit iedere rol iemand geselecteerd voor een interview.

In totaal zijn er eenentwintig gesprekken met achttien steunverleners gevoerd⁷. Uit de persoonlijke omgeving van de studenten is gesproken met twee ouderparen, twee partners en een zus. Verder zijn geïnterviewd: vier docenten/mentoren van school, vijf GGZ-hulpverleners, de begeleiders van het Steunpunt Begeleid Leren (onderdeel van het Begeleid Leren-programma), een jobcoach en een trajectbegeleider.

De interviews met de steunverleners zijn gehouden in het tweede jaar van de opleiding van de deelnemers. Aan de geïnterviewden is gevraagd welke hulp en steun ze hebben gegeven. Het ging om sociaal-emotionele en praktisch-instrumentele vormen van ondersteuning. Tevens is gevraagd in hoeverre zij contact hadden met andere steunverleners uit de omgeving van de student. De interviews duurden ongeveer een uur.

De studenten in het onderzoek

De vijf studenten die langere tijd voor onderzoek zijn gevolgd, behoren tot de eerste groep deelnemers aan het Begeleid Leren-programma. Samen met tien anderen zijn zij in januari 2000 gestart met een voortraject waarin onder meer een opleiding gekozen wordt. Om aan dit onderzoek mee te doen, was beschikbaarheid het belangrijkste criterium. Voorwaarden voor selectie waren: een reguliere opleiding gekozen en begonnen en bereidheid om gedurende langere tijd aan het onderzoek mee te werken.

De studenten varieerden in leeftijd van 18 tot 44 jaar. Twee studenten wonen nog bij hun ouders thuis, één student is getrouwd en heeft twee kinderen, één studente woont sinds kort zelfstandig en heeft een vaste relatie en de vijfde studente is een alleenwonende moeder met een zoon. Drie van hen hebben de diagnose schizofrenie, één heeft last van een depressieve stoornis en de vijfde heeft een borderline persoonlijkheidsstoornis. Geen van de vijf had in de voorafgaande jaren regulier onderwijs gevolgd. Ten tijde van het onderzoek volgden vier van hen een beroepsopleiding op mbo-niveau, en één volgde een opleiding op hbo-niveau.⁸ Ten tijde van de interviews met de ondersteuners deden drie studenten het erg goed op school. Het waren de twee nog thuiswonende studenten en de gehuwde student. Voor één studente was de opleiding in combinatie met de eisen die het dagelijks leven haar stelde erg zwaar. Ze kreeg ook weer last van haar ziekte. De vijfde studente kreeg met zoveel problemen te maken dat ze van de decaan van haar school een negatief studieadvies kreeg.

⁷ Drie deelnemende studenten werden door dezelfde begeleidster van het Steunpunt Begeleid Leren begeleid.

⁸ Om redenen van privacy zijn de namen van de in het hoofdstuk genoemde deelnemers veranderd.

Steun aan studenten Begeleid Leren

Het eerste dat opvalt is dat alle vijf studenten van verschillende kanten steun ontvangen. Ieder van hen krijgt steun van een of meer familieleden of van een partner en van een GGZ-hulpverlener. Vier studenten krijgen steun van school; de vijfde ontving geen aparte steun omdat hij niet wilde dat op school bekend werd wat er met hem aan de hand was. Ieder heeft steun aangeboden gekregen van het Steunpunt Begeleid Leren. Drie studenten hebben daar ook veel gebruik van gemaakt, terwijl twee anderen vonden dat ze die hulp niet nodig hadden omdat ze over voldoende hulp en steun beschikten. Twee studenten kregen begeleiding van een jobcoach of trajectbegeleider.

Familie

Van alle steunverleners zijn met name de ouders en partners de meest 'inclusieve' steunverleners, wat wil zeggen dat hun steun allesomvattend is. Zij bieden steun op drie relevante gebieden: de studie, het dagelijks leven en de ziekte, hoewel de meeste aandacht uitgaat naar het dagelijks leven. Zij bieden ook het hele scala aan vormen van hulp en steun: van sociaal-emotionele ondersteuning tot praktisch-instrumentele hulp. Alleen de inhoud van de studie valt buiten de ondersteuning.

Steun door de familieleden kenmerkt zich door betrokkenheid en bezorgdheid. Zij zien de student niet alleen in hun rol van kind of partner of in die van student, maar ook en vooral als iemand met een ziekte. Hun zorg en bezorgdheid geldt in de eerste plaats de (psychische) gezondheid van de student. Zij zijn de eersten die opmerken als het minder goed gaat, als de spanning te groot wordt. Zij praten daar met de student over en adviseren bijtijds om het even wat kalmer aan te doen. Indien nodig zorgen ze ervoor dat hij of zij hulp inschakelt, of doen zij dat zelf. Verder zorgen ze ervoor dat de student alle benodigde tijd en energie aan de studie kan besteden.

De steun van de familie is langdurig en intensief; zorg is er elke dag. De indruk bestaat dat familie soms meer doet dan feitelijk misschien noodzakelijk is. De ouders van Arjan gaan heel ver in hun steun aan Arjan:

De ouders vertellen dat Arjan zo lang hij wil bij hen kan blijven wonen. Zijn moeder heeft haar baan opgezegd om voor Arjan te kunnen zorgen. Zij biedt alle hulp en steun die nodig is. Eigenlijk helpt ze hem met alles waar hij moeite mee heeft. Ook bemoedigt ze Arjan en stelt ze hem gerust voor alle nieuwe dingen waar hij tegenop ziet. Ze praat met hem over zijn problemen en angsten en let erop dat hij op tijd zijn medicijnen inneemt. Zijn moeder ziet Arjan als een groot kind met een ziekte, iemand voor wie behoorlijk gezorgd moet worden. De moeder onderhoudt ook alle contacten die van belang zijn zoals met de mentor van school en indien nodig met de hulpverlener. Initiatieven voor het inschakelen van hulp gaan meestal van haar uit. Zijn vader waakt vooral over de balans tussen inspanning en ontspanning. Bij de studie zelf heeft Arjan niet veel hulp nodig. .

Soms zijn er redenen om steun voor de studie te begrenzen. Zo wilde de partner van Evert dat hij, in verband met de inkomsten van het gezin, zijn rol als kostwinner weer zou innemen. Een opleiding van meerdere jaren was voor haar te veel. Voor haar was zijn rol als kostwinner uiteindelijk belangrijker dan zijn rol als student. Een andere reden om de studie niet langer te ondersteunen is als de studie een te grote belasting voor de student wordt waardoor de ziekte de overhand krijgt.

Bianca heeft een slecht contact met haar ouders; de ouders ondersteunen ook haar studiekeuze niet. Als steunverlener is haar vriend geïnterviewd. De vriend kent Bianca al sinds de middelbare school. Sinds kort hebben ze een vaste relatie. De vriend steunt Bianca door dik en dun, bij alles. Als één van de weinigen staat hij ook achter haar studiekeuze. Hij praat veel met haar over de studie en hij zorgt ervoor dat Bianca voldoende aan rust en ontspanning toekomt. Ook helpt hij haar zichzelf te accepteren zoals ze is. De hulp en steun die hij geeft ervaart hij als zwaar. Het kost veel moeite en inspanning om Bianca voldoende steun te geven. Het komt ook allemaal naast zijn eigen werk. Maar hij doet het graag voor

haar. Het gaat echter niet goed met Bianca. De studie is emotioneel erg zwaar en ze krijgt weer last van ziekteverschijnselen. Indien mocht blijken dat de studie ten koste van de gezondheid van Bianca gaat, zal hij zich erbij neerleggen als Bianca de studie niet kan volhouden. De gezondheid van Bianca gaat hem voor alles.

GGZ-hulpverleners

De focus van de GGZ-hulpverleners betreft vooral de (psychische) gezondheid. Daarbij wordt aandacht geschonken aan alles wat moeilijk is en spanningen veroorzaakt. Dat kunnen problemen in het dagelijks leven zijn, maar ook problemen bij de studie. Aspecten in de studie die stress veroorzaken zijn onder andere angst wat medestudenten van de deelnemer zullen denken, studiedruk en omgang met docenten en medestudenten.

De hulp bestaat vooral uit sociaal-emotionele ondersteuning en is veelal adviserend van aard, een enkele keer ook praktisch. De ondersteuning vindt vooral plaats door middel van gesprekken en wordt doorgaans over langere tijd geboden en is zo intensief als nodig en gewenst is. Contact vindt ongeveer één keer per maand plaats. Hulpverleners steunen de student bij zijn of haar studie, ook als ze daar hun twijfels bij hebben. De studie verschuift echter naar de tweede plaats als die ten koste van de gezondheid gaat.

De hulpverlener van Casper had aanvankelijk zijn twijfels, maar steunde Casper toen hij zag dat het goed ging:

De hulpverlener is betrokken geweest bij de studiekeuze van Casper. Aanvankelijk had hij zo zijn bedenkingen. Het leek hem een stap te ver; hij was van mening dat vrijwilligerwerk al heel wat was. Maar hij ziet nu dat het wel goed gaat. School is een vast thema in hun gesprekken. Hij adviseert, stimuleert en bemoedigt Casper waar dat nodig is. Hij leert Casper wat meer te relativëren en de moeilijkheden wat minder somber en zwaar te zien. Hij ziet hem groeien in zijn rol als student.

Begeleiders op school

De ondersteuning die de school biedt beperkt zich tot de opleiding en duurt voor de duur van de studie. De meeste steun wordt geboden door de mentor. Centraal in de ondersteuning staat het behalen van positieve studieresultaten. De steun is adviserend en vaak ook praktisch en concreet. De mentor zorgt bijvoorbeeld voor, of bemiddelt bij, praktische, concrete aanpassingen op school. Er kan geregeld worden dat iemand even de klas uit mag en pauzes kunnen worden aangepast. Soms wordt ook het vakkenpakket aangepast aan de mogelijkheden en beperkingen van de deelnemer. In de praktijk blijkt er veel mogelijk. Het hangt erg van de persoon van de mentor af hoeveel en welke hulp en steun er geboden wordt. Zo zijn er mentoren die het hele reilen en zeilen van de student op school een beetje in de gaten houden. Een mentor vertelde bijvoorbeeld dat ze ervoor zorgde dat de deelnemer in een groepje met meer geschikte studenten kwam te zitten. Ook had ze een extra gesprek met de deelnemer toen hij in de klas een presentatie moest geven.

De mentor van Debbie steunt Debbie op een rustige, vanzelfsprekende manier:

De mentor van Debbie geeft geen echt specifieke begeleiding, ze houdt Debbie meer een beetje in de gaten. Ze zorgt voor een veilig leerklimaat, waardoor Debbie open kan zijn over wat er met haar aan de hand is. Iets wat deze opleiding ook van de studenten verwacht. Verder adviseert de mentor Debbie om bijvoorbeeld wat meer rust te nemen als de druk te groot wordt of dat ze dan af en toe even naar buiten kan. Verder leert de mentor studievaardigheden aan, als onderdeel van het studieprogramma. De mentor vindt dat ze een leuk contact met Debbie heeft. Eén keer heeft ze contact gehad met de woonbegeleidster. Meer was niet nodig omdat ze weet dat Debbie over een groot steunend netwerk beschikt.

Begeleiding door de mentor duurt vaak één schooljaar en is meestal in (wekelijkse) mentor uren geregeld. De begeleiding door school houdt in principe op bij een negatief studieadvies, zoals dat bij Bianca het geval was. Een andere beperking is de mate waarin de student zelf

wil dat hij of zij begeleiding vanuit school krijgt. Steun vanuit de school is soms problematisch. Hoewel de decaan en de mentor meestal wel op de hoogte zijn van wat er aan de hand is, willen niet alle deelnemers dat de docenten en/of medestudenten hier weet van hebben. De studenten willen niet alle aandacht op hen gevestigd zien; ze willen niet opvallen en zijn het liefst gewoon student onder de studenten.

Trajectbegeleiders, jobcoaches e.d.

Twee studenten krijgen ondersteuning van een jobcoach of trajectbegeleider. Ondersteuning en begeleiding richt zich in principe op het vinden, verkrijgen en behouden van werk. De steun bestaat uit praktische, concrete hulp en steun: veel regelen en doen.

Trajectbegeleiders en jobcoaches hebben vooral ook een bemiddelende rol. Ze bemiddelen bij (uitkerings-)instanties, maar zo nodig ook bij de mentor van school, of de stageplaats.

Hoewel misschien niet zo expliciet, heeft de begeleiding zeker ook een emotioneel ondersteunende functie. Het is begeleiding op maat, afgestemd op de behoefte van de deelnemer/cliënt. Binnen de periode dat er begeleiding geboden wordt, is er veel mogelijk. De begeleiding is vooral beperkt in de tijd, meestal tot er werk is dat behouden kan worden. Trajectbegeleiders en jobcoaches ondersteunen het behouden van de studentrol zolang er uitzicht op werk is en toestemming van de uitkeringsinstantie.

De trajectbegeleider van Evert getroost zich veel inspanning om Evert goed te begeleiden:

Nadat Evert een voorbereidende cursus had gedaan had hij wel ideeën over wat hij wilde, maar die waren nog niet erg concreet. Het probleem is dat Evert geen keuzes kan maken. Daar heeft ze hem bij geholpen. Bij de problemen met de uitkeringsinstantie heeft ze voor Evert bemiddeld, waarbij goede afspraken zijn gemaakt. Hetzelfde geldt voor problemen op zijn stageplaats. Omdat Evert nog altijd erg onzeker is, begeleidt ze Evert voornamelijk bij het ordenen en op een rij krijgen van zaken. Ook waakt ze er een beetje over dat hij op een goede werkplek terecht komt. Ze vindt de begeleiding die ze biedt niet uitzonderlijk, het is wel begeleiding op maat.

Het Steunpunt Begeleid Leren

Het Steunpunt is onderdeel van het ROC Zadkine en richt zich derhalve voornamelijk op het domein van de studie. Het behouden van een eenmaal begonnen studie is de belangrijkste invalshoek. Binnen dat kader, en voor zover het om zaken gaat die het behouden van de opleiding in de weg staan, kunnen ook de ziekte en het dagelijks leven onderwerp van gesprek zijn.

De geboden begeleiding is onderwijskundig en emotioneel ondersteunend. Er worden veel adviezen gegeven en er wordt bemiddeld tussen behoeften van de student en het aanbod van school. De ondersteuning is soms ook praktisch en concreet. Voorbeelden van steun zijn huiswerkbegeleiding en het trainen van studievvaardigheden. Ook de stage en verdere loopbaan zijn onderwerpen van gesprek. Veel aandacht wordt geschonken aan moeilijkheden in de omgang met medestudenten en met docenten. In principe is alles mogelijk. Centraal in de geboden steun staat het behouden van de studentrol.

Er wordt steun geboden zolang de studie duurt, ook als het met de student wat minder goed gaat. De ondersteuning is toegesneden op de behoefte van de student. In het begin is de frequentie van de begeleiding hoog, variërend van één keer per week tot één keer per twee weken. Later wordt de begeleidingsfrequentie minder, van één keer per maand tot een incidenteel begeleidingscontact.

De begeleidster van het Steunpunt heeft Arjan gedurende zijn hele studie begeleid:

In de gesprekken met Arjan zijn met name zijn relaties met medestudenten regelmatig onderwerp van gesprek. Ook de studie zelf, de stage en wat hij na de studie zal gaan doen komen in die gesprekken aan de orde. De geboden steun is vooral sociaal-emotioneel en bemoedigend. De begeleidster moedigt Arjan aan in zijn wens om na school naar de kunstacademie te gaan. Verder wordt gesproken over de ziekte van Arjan, in die zin dat de begeleidster Arjan leert om anders naar zijn ziekte te kijken, om daar wat minder zwaar aan

te hechten. Ze moedigt Arjan aan om meer dingen zelf te doen en zich wat minder afhankelijk van zijn moeder te gedragen. Af en toe is ook het zelfstandig wonen onderwerp van gesprek. Omdat Arjan het erg goed doet op school, heeft hij wat de studie zelf betreft geen speciale begeleiding nodig.

Grenzen aan de steun betreft hulp die specialistisch is en elders geboden wordt. Daarvoor wordt verwezen naar andere voorzieningen op school of er wordt doorverwezen naar instanties buiten school.

Grenzen aan de begeleiding doen zich ook voor wanneer de aan het programma deelnemende student zelf afziet van begeleiding. Dat was het geval bij Debbie en Bianca. Debbie zag af van begeleiding door het Steunpunt omdat ze over voldoende ondersteuning beschikte. Bianca heeft een enkel gesprek met haar begeleidster gehad. Ze stelde een verder contact niet op prijs.

Ervaringen van de studenten

De ervaringen van de studenten sluiten grotendeels aan op wat de steunverleners zeggen aan hulp en steun te bieden. Voor emotionele steun kunnen de studenten het best terecht bij hun familie of partner, hoewel ze ook van andere steunverleners emotionele steun ervaren. Emotionele steun is ook waar de studenten het meeste behoefte aan hebben. De steun van 'thuis' is het belangrijkste en betekent veel voor hen. Ouders en partners zien meestal eerder dan anderen dat er iets aan de hand is zij praten daar dan over. Uit zichzelf praten de studenten niet zo makkelijk over hun problemen en zoeken daar ook niet makkelijk hulp voor. Hoewel de studenten ook praktische ondersteuning van ouders of partner krijgen is aan praktische hulp minder behoefte. Ook GGZ-hulpverleners, jobcoaches en begeleiders van het Steunpunt Begeleid Leren spelen een belangrijke rol in de begeleiding. Die begeleiding is vooral steunend en adviserend. In de beleving van de studenten speelt de school nauwelijks een rol in hulp en steun.

Hoewel de studenten vinden dat ze genoeg hulp en steun hebben gekregen – een enkeling zelfs meer dan nodig – blijft er altijd behoefte aan meer steun. Steun is eigenlijk nooit genoeg. Hoeveel hulp ze ook krijgen, uiteindelijk moeten ze het toch zelf doen. Zij hebben met name behoefte aan meer hulp bij hun contacten met medestudenten. Die contacten zijn weliswaar onderwerp van gesprek, maar hun problemen op dat gebied zijn daarmee niet opgelost. Iets anders is dat de studenten niet makkelijk zelf om hulp vragen; ze stellen initiatieven van anderen op prijs.

Steun in netwerkverband

Drie studenten - Arjan, Casper en Debbie - hebben met de belangrijkste steunverleners in hun netwerk een goede, stabiele en langdurige relatie. Het is duidelijk wie welke hulp en steun biedt. De studenten staan open voor ondersteuning en maken daar ook gebruik van. De geboden steun is ruim voldoende. Evert beschikt in mindere mate over een dergelijk stabiel steunend netwerk, maar hij is in staat om wanneer hij hulp nodig heeft, die hulp zelf te organiseren. Bianca heeft een klein en minder stabiel steunend netwerk. En anders dan Evert vindt Bianca het moeilijk om aangeboden hulp te aanvaarden, zoals ze het ook moeilijk vindt om hulp te vragen. De steun voor zowel de studie als voor het dagelijks leven en de psychiatrische aandoening rust vooral op de schouders van haar vriend. Het is een kwetsbaar systeem en de hulp die Bianca krijgt is onvoldoende.

Opvallend is dat er nauwelijks sprake is van steunende systemen. De verschillende steunverleners hebben slechts incidenteel contact met elkaar. Hoewel alle steunverleners het nodige bijdragen aan hulp en steun, doen zij dat allemaal op hun eigen manier en vanuit hun eigen rol en positie. Dat wil echter nog niet zeggen dat er geen sprake is van coördinatie of afstemming van ondersteuning. In dit onderzoek zorgde doorgaans één persoon ervoor dat de benodigde hulp geregeld werd. Bij een van de twee thuiswonende studenten, Arjan, nam de moeder die rol nadrukkelijk op zich. Zij schakelde waar nodig hulp en steun in. De

andere nog thuiswonende student, Casper, schakelde zelf hulp in, maar had daar de adviezen en aandrang van zijn ouders bij nodig. Debbie had een jobcoach die hulp voor haar regelde. Evert regelde zijn hulp graag zelf, maar wist ook anderen te mobiliseren om de nodige hulp voor hem te regelen. Alleen bij Bianca ontbrak iemand die hulp en steun voor haar organiseerde of coördineerde.

De meeste steunverleners vinden dat ze, gegeven de omstandigheden en de mogelijkheden, voldoende hulp en steun bieden. Ze zijn ook tevreden over de door hen geboden ondersteuning. Alleen bij Bianca vragen de professionele steunverleners zich af of ze niet meer hulp hadden kunnen bieden. Met name de begeleidster van het Steunpunt vraagt zich af of ze niet had kunnen bemiddelen bij de decaan van school. Bianca hield de aangeboden hulp echter af.

Conclusie en slotbeschouwing

Met de nodige reserves omdat het niet om een representatief onderzoek gaat, maakt het uitgevoerde onderzoek een aantal dingen duidelijk. De studenten in het onderzoek krijgen hulp en steun van een breed scala aan steunverleners, zowel van familie als van professionele hulpverleners. Ieder verleent zijn hulp op zijn eigen manier, passend bij de relatie die hij met de student heeft. Steunverleners en studenten zijn tevreden over de inhoud en de hoeveelheid van de geboden steun. Slechts bij één van de studenten zijn de steunverleners, en uiteindelijk ook de studente zelf, het erover eens dat er meer hulp en steun nodig was geweest.

Behalve hulp en steun bij de studie zijn ook hulp bij het omgaan met de psychiatrische problematiek en ondersteuning in het dagelijks leven van belang. Familie en partners voorzien in de meeste hulp en steun en helpen op alle drie de terreinen. Hun steun voor de studie houdt pas op als de studie ten koste van de gezondheid van de student gaat, of ten koste gaat van andere, belangrijker rollen zoals de rol van echtgenoot of kostwinner. Maar ook de andere hulpverleners hebben oog voor alle drie de levensgebieden en maken problemen op die gebieden tot onderwerp van gesprek. Alleen de mentoren van school richten hun hulp voornamelijk op aspecten van de studie.

Voor het behouden van een reguliere opleiding lijkt het van belang dat er veel mensen vanuit verschillende rollen hulp en steun bieden. De vraag is of en op welke manier al die steun georganiseerd of gecoördineerd moet worden. Hoewel er uit dit onderzoek nauwelijks sprake bleek van geregelde onderlinge contacten tussen steunverleners onderling, wordt de benodigde hulp in de meeste gevallen wel door iemand georganiseerd, is er iemand die het geheel van (benodigde) hulp en steun overziet. Soms kan de student dat zelf en in andere gevallen doet een ander dat, zoals familie of de jobcoach. Belangrijker dan wie dat doet is dat *iemand* de coördinatie voert. Wanneer zo iemand ontbreekt, zou het Steunpunt Begeleid Leren die taak op zich kunnen nemen.

Ten slotte speelt ook de persoon van de student een rol in de geboden ondersteuning. Het bieden van hulp en steun wordt bemoeilijkt als de student moeite heeft met het erkennen dat hij of zij hulp nodig heeft en hulp en steun niet aanvaardt of deze duidelijk afwijst. Het Steunpunt Begeleid Leren zou hier aandacht aan kunnen besteden door indien nodig ook ongevraagd het initiatief tot hulp te nemen. Het vragen om hulp is overigens ook een vaardigheid die studenten door het Steunpunt aangeleerd kan worden.

Het omgekeerde doet zich ook voor. Naarmate de student het beter doet op school, ontvankelijker is voor steun en de samenwerking plezierig is, zijn anderen meer geneigd de student te helpen en te steunen, ook als het na een goed begin moeilijker gaat. Het dilemma van het gebrek aan wederkerigheid, de onevenwichtigheid tussen nemen en geven⁹ doet zich dan minder zwaar gelden.

⁹ Van den Akker en Luijks, 2004

Literatuur

- Akker, P. van den en K. Luyxs (2004).
De mantelzorgontvanger. Wederkerigheid als complicerende factor. In: K. Knipscheer (red.). *Dilemma's in de mantelzorg*. Utrecht: NIZW, 19- 31.
- Collins, M.E., C.T. Mowbray & D. Bybee (2000).
Characteristics Predicting Successful Outcomes of Participants With Severe Mental Illness in Supported Education. *Psychiatric Services*, 6, 774-780.
- Dröes, J. (2005).
Individuele rehabilitatie, behandeling en herstel: de contouren van een nieuw tijdperk in de geestelijke gezondheidszorg. In: J. Dröes (red.). *Individuele rehabilitatie, behandeling en herstel van mensen met psychiatrische problematiek*. Amsterdam: SWP, 7-11.
- Geelen, K., J. van Weeghel & P. Cuypers (2004).
De geestelijke gezondheidszorg. Hulpverlener, mantelzorger en cliënt: een gespannen driehoeksverhouding. In K. Knipscheer (red.). *Dilemma's in de mantelzorg*. Utrecht: NIZW, 19-31.
- Korevaar, L. (2005).
Rehabilitatie door Educatie. Onderzoek naar een Begeleid Leren-programma voor mensen met psychiatrische problematiek. Amsterdam, Uitgeverij SWP.
- Mowbray, C.T., D.P. Moxley & K.S. Brown (1993).
A framework for initiating supported education programs. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 1, 129-149.
- Shankar, J., & F. Collyer (2002).
Support needs of people with mental illness in vocational rehabilitation programs - the role of the social network. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 7, 15-28.
- Unger, K.V., W.A. Anthony, K. Sciarappa & E.S. Rogers (1991).
A supported education program for young adults with long-term mental illness. *Hospital and Community Psychiatry*, 8, 838-842.
- Weeghel, J. van (2005).
ACT en rehabilitatie: twaalf manieren om een belofte in te lossen. In: C.L. Mulder en H. Kroon (red.). *Assertive Community Treatment*. Nijmegen: Wetenschappelijke uitgeverij Cure & Care Publishers, 87-114.
- Weeghel, J. van en J. Dröes (1999).
Problemen in perspectief. Herstelgerichte zorg in maatschappelijke steunsystemen. *MGv*, 2, 150-165.

Eerder verschenen in: Passage, tijdschrift voor rehabilitatie, 2006, 15, 1, p. 29-36.